

ÉVFORDULÓINK

Sopron 700 éves jubileumára

1. Történeti munkák a magyar városok fejlődésének öt szakaszát különböztetik meg. Az első városszerű települések keletkezése a magyar államalapítás idejére tehető. A mai Sopron helyén 1900 évvel ezelőtt virágzó római város létezett: *Scarbantia*. Ennek romjain, már a királyság első századától kezdve igen fontos szerepet játszik a rohamosan fejlődő magyar királyi vár, elsősorban nyugati határszéli fekvése miatt, de kereskedelmi jelentőségénél fogva is. Ezt a fejlődést jól mutatják azok a ritka értékű oklevelek, amelyeket a Soproni Állami Levéltárban őriznek. A soproniak régebbi keletű kedvezményeit a tatárjárás után IV. *Béla király* nemcsak megerősítette, hanem kiváltságokkal is jutalmazta a hűségért, amelyet a város lakói az osztrákok elleni háborúban tanúsítottak. Joggal nevezhetjük Sopront ekkor már városnak, hiszen 1153-ban *Idrisi* görög geográfus is ezeket írta róla: "... jelentős város, amelynek megművelt és termékeny környéke, látogatott vásárai, magas házai és szép nevezetességei vannak."¹

IV. Béla a jutalmazásokkal egyrészt emelte a város lakóinak anyagi jólétét, másrészt a védelmi szempontokat is figyelembe vette, amikor Sopronhoz csatolta a lövéri királyi lövészek felét és a fertői vám felét odaadta nekik az őrtoronyok karbantartására. 1270. május 24-én V. *István király* megerősítette a sopronmegyei nyilasokat szabadságjogaikban, ennek értelmében saját szöveik után nem kellett hegyvámat fizetniük.

Sopron vára nehéz megpróbáltatásokat élt át a II. *Frigyes*, majd a II. *Ottokár* osztrák herceg és cseh király ellen vívott küzdelmek idején. Péter várnagy e háborúk idején két ízben is árulást követett el. Második árulása 1273-ban a várat II. Ottokár kezére jutatta, aki a legelőkelőbb várbeliek gyermekeit túsul vitte magával. Ennek ellenére a soproniak 1276 őszén megnyitották kapuikat az ott megjelenő király, IV. *László* előtt. Hűségüket a király egy évvel később oklevelével jutalmazta, amelyben többek között ezeket olvashatjuk: "... megigértük és megigértük, hogy polgárainkat sértetlenül meg fogjuk őrizni abban a szabadságban, amelyet még Magyarország dicső királyai, Béla ur, nagyatyánk és István atyánk kiváltságlevelük által engedtek, vagy rendelték nekik. Ezen kívül azt akarjuk, hogy ezek a polgárok mentesek és kivételezettek legyenek minden bárónknak, de különösen a mindenkori soproni ispánnak joghatóságától, hatalmától és ítéletétől olyformán, hogy a köztük felmerülő nagyobb és kisebb perekben, ugyszintén a vérontásban és az emberölésben e polgárok által minden év Szent György napján közös akarattal megválasztott mindenkori bíró ítélkezzék és döntsön a székesfehérvári polgárok, valamint az országunkban élő egyéb vendégek szokása szerint."²

Sopron tehát igen korán kapta meg a szabad királyi városi jogot. Példának említhetjük, hogy Pozsony is csak 14 évvel később. Az önkormányzat kifejlődésével párhuzamosan fejlődött a városi kancellária is. Mindennek köszönhetően, valamint annak, hogy itt a törökök nem pusztították el a levéltári anyagot, régi oklevelek, iratanyag szempontjából a soproni a leggazdagabb hazai levéltár.

¹ Horváth Zoltán: Sopron és a megye múltja egykorú iratok tükrében. Sopron, Városi Tanács, 1964. 24 old.

² Itt hívom fel a figyelmet néhány alapvető munkára, melyet írásomban is felhasználtam. Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története. Sopron, 1921. — Mollay Károly: A vármegye történeti vázlata 1848-ig. (In.: Csatkai Endre: Sopron és környéke műemlékei. Bp. 1953.) Soproni Szemle. Helytörténeti folyóirat megjelent számai 1937-től napjainkig.

2. A következőkben *Mollay Károly: Képek Sopron történetéből* c. tanulmányából ismertetünk részleteket csaknem szöveghűséggel, úgy válogatva, hogy jó áttekintést adjon a város múltjáról, napjainkig.³

Sopron vezetése városá alakulásának első száz évében úgyszólván kizárólag a kismesek kezében volt. Közülük kerültek ki az első írástudó soproni polgárok is. *Harkai István* mester (1284—1328) és fia, *István* — a város egyik bírja — írták a város első saját okleveleit.

Sopron *Zsigmond* uralkodása alatt (1387—1437) emelkedett az országos jelentőségű városok sorába. Lakossága a XV. század közepén 4000 főre becsülhető. 1402-ben Pozsonnyal, Nagyszombattal és Bártfával egyidőben kapott árumegállító jogot.

Amikor *Erzsébet királyné* 1441. február 25-én elzalogosította a várost *III. Frigyes* német királynak, elsőnek Pozsony tiltakozott ellene, mivel Sopron a hét város egyike volt, amely nem szakítható el a magyar szent koronától.

A kor nagy mozgalma, a humanizmus is utat talált a városhoz, sőt nagy reneszánsz uralkodónk, *Mátyás*, aki 1482/83 telén a Storno házbán lakott, innen intézte osztrák hadjáratainak ügyeit.

*II. Lajos*nak, a mohácsi csatamezőn elpusztult fiatal királynak is volt kapcsolata a várossal. Első „műemlékvédőjének” is őt tekinthetjük, mert amikor a Fő tér (mai Beloiannisz tér) egyik házát le akarták rombolni, a király megtiltotta azzal az indoklással, hogy az épület lebontása a tér szépségét csorbítaná.

Mohácsot követően Sopron 1711-ig a török hódoltság és az új uralkodóház, a Habsburgok között hanyódott. A török 1529-ben ért falai alá, és a város környékét a korszak végéig veszélyeztette. De a töröknél nem sokkal kisebb csapást jelentettek az itt átvonuló, bekvártélyozott császári zsoldosok sem.

1676-ban hatalmas tűzvész — a legnagyobb Sopron történetében — pusztított a városban. Egy-egy épségben maradt gótikus házon kívül (például a mai Fabricius-ház) a legtöbbször csak az alapfala, földszintje maradt meg, s a tűzvész után már barokk stílusban épült újjá. Az új művészeti hatásnak egyik legszebb emléke a Fő téren (Beloiannisz tér) felállított Szentháromság-szobor és az 1681. évi — Sopronban tartott — országgyűlés tiszteletére, az Előkapu leégett tornyának alapjára emelt ún. várostorony (lásd az első borítón lévő képet).

Ezen az országgyűlésen koronázták meg *Lipót feleségét, Eleonórá*t és választották meg *Esterházy Pált* az ország nádorává. Ekkor került a várostorony tetejére a római birodalmi kétfejű sas, mellén *II. Ferdinánd* király és az 1622-ben ugyancsak Sopronban megkoronázott *Eleonóra* királyné nevének kezdőbetűjével. (Ez az 1622. évi országgyűlés óta tartozéka a város címerének; a későbbi időből származó osztrák kétfejű sással azonban nem hozható kapcsolatba.)

Akárcsak Kelet-Európa más vidékein, ebben a korszakban elkezdődik Sopron gazdasági megtorpanása. Bár mint szabad királyi város, még mindig a vezető magyarországi városok között volt és borkereskedelme Alsó-Ausztriára, Cseh-, Lengyel-, Morva- és Németországra terjedt ki; kézműiparának fejlődését azonban megakasztotta a céhrendszer megmerevedése.

A török hódoltság idején megnövekedett a város magyar lakossága; nemesi családok is kezdtek nagyobb számban letelepedni Sopronban, ahol nagyobb biztonságot éltek. Az előző korszakhoz képest megnövekedett mértékben folytatódott a német-ség betelepődése, de a lakosság a nagyarányú pestisjárványok miatt is cserélődött.

A kuruc hadakat is látta Sopron. Először az *Ocskay* vezette csapatok jutottak el a városba, 1705 végén pedig *Vak Bottyán* fogta ostrom alá, de nem sikerült bevennie.

A barokk városkép a XVIII. században alakult ki teljesen, de ekkor kezdődött Sopron modern, városias formálódása is. A városfalaknak támaszkodva kis üzletházak épültek és a belvárosból az üzleti élet lassanként ide helyeződött át. Ezzel a fejlődéssel magyarázható a lakosság állandó növekedése.

A XIX. század eleje ismét háborúkat hozott: 1809-ben *Napóleon* hadai szállták meg a várost.

Az 1848. március 15-i forradalom híre még aznap este eljutott a városba. Másnapra megalakult a nemzetőrség is, de a város saját katonasága és az osztrák helyőrség miatt nem jutott nagyobb szerephez. A szabadságharc leverése után 1866-ig Sopron az 1849. évi októberi diplomával felállított dunántúli kerület székhelye lett, amelyben kilenc vármegye pénzügyi, rendőri és katonai igazgatását központosították, s ezzel az ország egyik legjelentősebb gócpontja lett.

³ Bővebben: Sopron, *Ütikönyv*. 4. átdolgozott, bővített kiadás. Budapest, 1976. Panoráma. 18—34. oldal.

A soproniak első jelentősebb tőkés vállalkozása a gázgyár üzembehelyezése volt, amelyet 1866-ban a helyi polgárság alapított 120 ezer forint tőkével. 1865-ben megnyílt a Déli Vasút Sopron—Nagykanizsa vonala, amely a várost Nyugat-Dunántúllal kapcsolta össze.

1867, a kiegyezés éve nagy változást jelentett: megszűnt a dunántúli kerület, sok hivatalával. Sopron ezentúl ismét csupán megyeszékhely. Szabad királyi városi rangja, amely több mint 400 éven át az ország vezető városai közé emelte, elvesztette addigi jelentőségét. A kiegyezés után megindult az elnyomott ipari és mezőgazdasági munkásság szervezkedése is. Az 1867. évi kiegyezésnél sokkal jelentősebb változásokkal járt az első világháború befejezése. A Tanácsköztársaság kikiáltását az 1919. március 22-i naggyűlésen jelentették be. A Forradalmi Kormányzótanács teljhatalmú helyi megbízottja *Kellner Sándor* soproni nyomdász lett. A helyi direktóriumnak nemcsak a forradalom adta városi feladatokkal, hanem Nyugat-Magyarországon kialakuló új politikai és katonai helyzettel is foglalkoznia kellett. A Tanácsköztársaság megdöntése a helyi vezetők tragikus végét is jelentette: *Kellner Sándort* és *Knapp Gábort* a sopronkőhidai fegyház felé vezető országúton 1919. szeptember 14-én agyonlőtték.

Az első világháborút befejező Párizs környéki békeszerződések Sopron életében is nagy változást jelentettek: Nyugat-Magyarország zömmel németek lakta részeit előbb „Vierburgenland” (Pressburg = Pozsony, Wieselburg = Moson, Ödenburg = Sopron, Eisenburg = Vasvár), majd Burgenland néven Ausztriához csatolták. Sopron és közvetlen környéke falvainak sorsáról 1921. december 14-én népszavazás döntött. Ennek eredményeként — amire a Hűségkapu felirata is emlékeztet — magyar maradt.

A piacának nagy részétől megfosztott határváros egyszerre súlyos gazdasági helyzetbe került, noha az akkori államvezetés politikai, kulturális és gazdasági okokból két fontos főiskolával, úgymint a Selmecbányáról áttelepített bányászati, kohászati és erdészeti akadémiával (ma Erdészeti és Faipari Egyetem három karral), másrészt az evangélikus teológiával igyekezett gazdagítani. A német imperialista törekvések szomszédságában, különösen 1938-tól kezdve, Ausztria bekebelezése után, amikor a német birodalom egészen közeli határáig ért, egyre élesebben jelentkezett a német nemzetiségűek problémája és a munkásság, az egyetemisták antifasiszta harca.

Talán nagyobb csapások nélkül elmúlt volna a város felett a háború, ha nem itt fészkeli be magát a székhelyével egyre hátráló nyilaskeresztes kormányzat. 1944. december 6-án érte az első hatalmas bombatámadás, egyaránt nagy kárt okozva a házakban és a lakosságban. Még két ilyen nagyobb megpróbáltatás várt Sopronra, majd — mivel a fasiszták nem adták fel — pár napos ostrom következett. A város 1945. március 31-én a szovjet hadsereg bevonulásával szabadult fel, és ezzel kezdetét

A Hűség kapu (Varga Ferenéné felv.)

vette a demokratikus újjáépítés. Sopron jelentős nagyiparral rendelkező várossá fejlődött.

A soproniak tudatában voltak annak, hogy a város műemlékei — még rendkívül nagy veszteségei ellenére is — vonzó erővel hatnak. Az országban ezért itt alakult elsőként városi műemlékvédelmi bizottság.

A város átmeneti nehézségei közé tartozott az egykor jelentős idegenforgalmának erős csökkenése. Ma azonban az erdővidék gazdag üdülőházakban, kiépültek a Lővér-szálló újabb szárnyai, diák- és üdülőszállók létesültek, s a város környéke is nagy lépésekben fejlődik. Sopron évről évre megrendezi az Őnnepi Heteket, a nyár folyamán egyre növekvő számú belföldi és külföldi látogatója.

Mi jellemző tehát Sopronra ma?

Mint a korábban elmondottakból érzékelhető volt, Sopronban a múltban a polgárság volt a meghatározó erő. *Ma a munkásosztály az alapvető tényező!*

A város ellátási funkciója 100 ezer fős vonzókörzetű, iparában a könnyűipar az uralkodó. Több üzeme profilgazda az országos programban.

Sopron messze földön híres úgy is, mint *történelmi borvidék*. Ezer hektár szőlőterületén mintegy 80 ezer hektoliter bor terem.

Buda után itt van a legtöbb műemlék az országban. Valóságos szabadteri múzeum: 429 műemlékkel rendelkezik. Ugyanakkor jelentős *iskolaváros és tudományos centrum*. Az Erdészeti és Faipari Egyetem az egyetlen ilyen jellegű intézménye az országnak. Elődje hazánk első műszaki felsőfokú intézménye volt. Itt működik a Magyar Tudományos Akadémia Geodéziai és Geofizikai Kutató Intézete és több más kutató osztálya. 12 általános iskola, 8 középiskola és 2 felsőfokú intézet van a felsoroltakon kívül.

Sopron *gazdag kulturális hagyományokban is*. 14 kulturális intézménye van. Kiemelem közülük a Liszt Ferenc Művelődési Központot, az újjávarázsolt színházat, a híres fertőrákosi barlangszínházat, állami és magánmúzeumait.

Sopron *idegenforgalmi és üdülőcentrum is*. Alpesi klímája, változatos környezete ezeket vonz a városba. 650 ágyas szanatóriumában évente 8—10 ezer embert fogadnak. 1200 üdülői férőhelye van, ahol évenként 28—30 ezer ember pihen, ismerkedik a várossal és környékével. Évenként félmillió turista fordul meg itt, és talán érdemes megemlíteni, hogy 100 jól képzett idegenvezető ismerteti velük az ősi várost. Átmenő külföldi forgalma igen jelentős.

3. 700 éves jubileumára a város serényen, szerényen, de nem szegényen készült. Ennek illusztrálására említjük meg az 1869-ben alakult és a *Hazafias Népfront* által ismét életre hívott *Soproni Városszépítő Egyesület* 1976. évi munkáját. Emléktáblát helyeztek el az első soproni Munkásotthon, valamint *Gergely Sándor* emlékére. Restaurálták *Gyóni Géza* és *Washington* emléktábláit. Elkészítették a Soproni Hegység tájvédelmi körzette nyilvánításához szükséges tanulmányterveket. A város legszebb részéről fényképes tablótakat állítottak össze, ezeket Sopron különböző részein helyezték el. A *Virágos Sopron* mozgalom keretében 3400 rózsatövet ültettek ki. Restaurálták az egyik leghíresebb műemléket a *Pihenőkeresztet*, környékét pedig parkosították. Helyreállították és ismét üzembe helyezték a város egyik régi időjelzőjét, több műemléket kijavítottak stb.

A jubileumi év programjára a változatosság és a sokoldalúság jellemző. Ezekből kívánunk a következőkben ízelítőt adni.

A *politikai, társadalmi rendezvények* közül kiemeljük, hogy február 4—6-ig Sopronban tartották a könnyűipari ágazat ifjúsági parlamentjét. Március 15-én került sor a Forradalmi Ifjúsági Napok városi megnyitójára, 20-án a fiatalok emlékülést rendeztek a Kommunista Ifjúsági Szövetség két évtizedes jubileumára. Április 1-én — a város felszabadulásának évfordulóján — a megyei felszabadulási ünnepség keretében került sor az űnnepi tanácsülésre, emlékplakettek kiosztására, 2-án országos hírlap- és szakfolyóirat-kiállítást és tanácskozást rendeztek. A VI. Országos Diáknapokat április 28. és május 2. között rendezték meg. Június 7—11-ig országos úttörő örsvezető találkozó zajlott, július 1—3 között pedig az V. Soproni Ifjúsági Napok keretében kerül sor a történelmi városok ifjúsági találkozására. Július 9-én itt avatják majd az új MÁV-tiszteket, 11-én pedig a Honvédelmi Minisztérium összevont tiszthelyettes-avató ünnepségét tartják. Augusztus 20-án az alkotmány napi ünnepség megyei rendezvényeinek is Sopron lesz a gazdája. Szeptember 19-én a Széchenyiről elnevezett szocialista brigádok a Nagycenki Múzeumban tartják II. országos találkozásukat. Az év folyamán rendezendő állami és nemzeti ünnepeink különös hangsúlyt kapnak.

Győr-Sopron megye városai külön programot állítottak össze az ünneplő testvér tiszteletére. Április 12—16-ig Mosonmagyaróvár, május 16—21-ig Csorna, június 24—

29-ig Győr, szeptember 25—30-ig Kapuvár köszönti Sopront a *Hazafias Népfront* városi bizottságai rendezésében.

A *kulturális rendezvények* közül január elején került sor Németh László Széchenyi c. drámájának bemutatójára, február 4-én pedig Sopronban tartották a Mezőgazdasági Könyvhónap országos megnyitóját. Ezt követően havonta rendeznek a városban országos jelentőségű kulturális találkozókat, sőt néhány nemzetközi sereg-szemlélt is.

A jubileumi évre tervezett 22 kiállítás közül felhívjuk a figyelmet a *3000 év a Borostyán út mentén* című állandó kiállításra, a *Sopron ipara, megyei kisiparosok és kézműiparosok* kiállítására (június 24—július 11), a Magyar Vendéglátóipari Múzeum étlap- és menükártya-kiállítására (június 24—július 11). Július 9-től állandó kiállításon látható a *Győr—Sopron—Ebenfurti Vasút története*.

Dr. Hiller István

A győri Streibig nyomdáról 250 év távolából

1727-ben kezdte meg működését Győrött a Sopronból áttelepült *Streibig József Antal*, amikor kiadta kétnyelvű, előjegyzéses, nagyalakú naptárát, s megvetette az alapját annak a nyomdának, amely azután 1850-ig folyamatosan működött. S bár a család egymást felváltó nemzedékei nem egyformán voltak értékesek, működésük mégis alapvető jelentőségű volt Győrött az írás-olvasás kultúrája, a közművelődés vonatkozásában. Olyan, amely méltán váltott ki országos figyelmet. Hiszen kiadványai a XVIII. század végén és a XIX. század elején — ezt megelőzően pedig a második és harmadik kiadások egész sora azokból a művekből, amelyeknek az újrakiadásai forrásértékűvé emelték a vállalkozást —, vagy az első vidéki magyar nyelvű napilapnak, a *Hazánk*nak megjelentetése: hű tükröi annak az előremutató nemzeti törekvésnek, amely az akkori évtizedeket áthatotta és amely lelkesítette azokat, akik végső soron a megfogalmazói, szószólói és cselekvő részesei is voltak a korszak haladásának.

A *Streibig*-dinasztia általában a tiszta szándékú elhivatottsággal és megszállottsággal dolgozott, küzdött és nyomorgott, mint *Misztófalusi Kis Miklós*, *Pápai Páriz Ferenc*, *Bél Mátyás* vagy az 1550-es években *Hűszár Gál*. Küldetést vállalt, hogy szolgálja a magyar nép művelését és művelődését. S ez még a műfajilag viszonylag nem nagyra becsült naptárakban is megfogalmazódott. 1753-ban például — szövegű közléssel — így:

„Evel fejezem bé Kalendáriumomat, a késedelmes gyarló Magyarsággal lépő pennámot meg-állítom; noha tudom, hogy lesznek némellyek, az kik a nélkül is sebesen folyását is meg-gátolják ítéletekkel, a kik tudniillik efféle újsághoz örömetet köszö-rülik nyelveket... De ezek ne-tekintsek az én egygyűségemet, se ne dorgálják sovány Magyarságomat, hanem inkább fontolják meg Nemzetségemhez való jó akaratomat és a közönséges jónak szolgáltyában való igyekezetemet, a ki meg nem áll, még vékony erőm engedi. Mert látom, hogy a Magyaroknál nagy fogyatkozások vannak, efféle oktató Magyar könyvekből, nem is tudom, hogy valaki derekasan írt volna erről a meteriáról. Azért én-is tellyes szívvel, és igaz jó akarattal igyekeztem kedveskedni nekiek: kívánván, hogy ők-is igaz, és tiszta szemmel tekintsek munkácskámot...”

Túlzás nélkül megállapítható, hogy ez a befejező rész felér egy vallomással. Valószínűleg egy jó ügy érdekében megnyilvánuló tudatos törekvésről, amely a magyar nyelviségben akkor még nagyon is szűkölködő Győr polgárait ösztönözte nemcsak a hasznos, gyakorlati ismeretek elsajátítására, hanem a magyar nyelv művelésére, ápolására is. És ha az évszámot nézzük, az 1753-at, még inkább azt kell mondanunk, hogy *Streibig Gergely* e szándékával „késedelmes gyarló Magyarsággal lépő pennája” ellenére is megelőzte korát „sovány Magyarságával”, a „Nemzetséghez való jó akaratával és a közönséges jónak”, azaz a közjónak a szolgálatával.

A nyomda termékei között az első évtizedekben a *naptárak* és néhány *tankönyv* mellett általában az *egyházi vonatkozású művek* dominálnak. Ez természetes dolog, hiszen magának a nyomdának a léte is elsősorban az egyház kezében volt. S nemcsak az engedély vonatkozásában, hanem abban is, hogy munkával, megélhetési lehetőséggel is a klérus látta el. Így és ezért jelentek meg nagy számban a különféle prédikációk, szentírás-magyarazatok, halotti búcsúztatók. Említésre méltó közülük *Bod Péter* műve, a *Szentírás értelmére vezérlő magyar kalauz* c. munkája, amely 1746-